

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSUGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZS-DOBOKAMEGYEI NÉPTANÍTÓK EGYLETE.

FŐMUNKATÁRSÁK:

KOZMA JÓZSEF ÉS SZABÓ ENDRE.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

VÁRADI KÁROLY.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr. Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számítatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (lakik a belső-középutczában 31. sz. a.); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklám-cziók pedig — Gazsi József egyleti pénztárnok czimén — a kiadó hivatalba (kurta szappanuteza 15. sz. a.) küldendők.

Ki nevelje gyermekeinket?

IV.

(Befejező közlemény.)

Végezetre azzal kell felelnünk e kérdésre, hogy neveljen a köz és nyilvános élet, neveljen a társadalom is. Hiszen a család és az iskola hirdethetik akár a legjobb s a legüdvösebb elveket is s elkövethetnek a maguk részéről mindent azok megvalósítása érdekében; s mégis vajmi kevésre mennek, ha a társadalom nem támogatja őket a nagy munka befejezésében s nem teszi rá a koronát az épületre, a mit azok a szeretetnek és igazságnak, a munkának, a szabadságnak és a felvilágosodásnak s így a valódi jóllétnek és megelégteltségnek emelnek.

E befejező és megszentelő munkát azonban csak egészséges társadalom oldhatja meg kívánt sikerrel. A hol a gyermekek és ifjak a családon és iskolán kívül nem egyszer, de igen gyakran csak a kicsinylését, tagadását, sőt éppen a kigunyolását látják, hallják és tapasztalják azoknak az elveknek és eszméknek, a melyeket a család és iskola hirdetnek s megszentelni törekeshetnek: ott e két tényező nevelői hatása többnyire meg van bénítva, vagy legalább is kétségessé van téve.

Pedig nem így van-e többnyire az életben?! Fájdalom anynyira így, hogy a gondosabb szülők, a kiknek serdülő gyermekeik vannak, s a kik ezeknek jó nevelést igyekeztek és igyekeznek adni, sokszor egész borzadályllyal gondolnak arra, hogy gyermekeik ma-holnap kilépnek az életbe, a hol anynyi alkalom nyílik előttük arra, hogy megbotoljanak, eltévedjenek, megromoljanak és elveszszenek. Különösen sokszor ragadja meg ez aggodalom azoknak a tehetősebb és

józanabb gondolkozású falusi vagy vidéki szülőknek a szívét, a kiket helyzetük és lakásuk arra kényszerít, hogy gyermekeiket korán szakítsák el a családi tűzhely melegétől s küldjék neveltetni oda, a hol anynyi a káprázat, a szemfényvesztés, a könnyelműség, a nyegleség, a bűn és jellemtelenség — a városok tömkelegébe. S méltán is, mert nem egy elszomorító példa mutatja előttük, hogy itt — a városok fullasztó gözkörében — néhány év alatt mi lesz nem egy olyan falusi gyermekből, a kit szülei egészséges testtel és ép lélekkel, szép tehetségekkel s a legjobb hajlamokkal hoztak és hoznak be ide neveltetni. Oh, hány példa riaszthatja őket, hogy a munkára képesített s a munkában edzett test helyett kaphatnak egy fekélyekkel undokított, lomha hustómeget, vagy egy kiaszott csontvázat; s az egykor ártatlan lélek viasz-táblája helyett egy kiszáradt fekete táblát, — tele írva a hibáknak, vétkeknek és bűnöknek minden nemével!

S kit illet ezért a felelősség s kiket illessen a méltó vád és szemrehányás?..

Természetesen első sorban azokat, a kik átvették a szülők szerepét, azok hatalmával és kötelességeivel együtt. Ugy; de ezek sem felelhetnek mindenért, s mindenről, — hiszen csak nem kísérhetik lépten nyomon a gondjaikra bizott gyermekeket. Aztán sokszor az ilyen szülői helyetteseknek is megvan az a szánandó mentségük, hogy „imé: így jártak saját gyermekeink is, pedig ezeknek a neveltetésére már ugyancsak érdekünkben állott ügyelni, s ügyeltünk is; de hát ki tehet róla, hogy ilyen az élet, ilyen a társadalom!?”

Ilyen!.. De hát miért ilyen? Hiszen jó részben szülők alkotják magát a társadalmat is. Azok,

de fájdalom ezek legnagyobb része azt hiszi, hogy teljesen eleget teszen nevelői kötelességének, ha otthon — a menyhyire tőle telik — rendben tartja gyermekeit, vagy legfőlebb még ügyel arra, hogy pontosan járjanak fel azok az iskolába. Avval, hogy mit csinálnak a gyermekek az utcán, vagy a szülői házon és az iskolán kívül bárhol másutt is, nem sokat törődik senki se. Legfőlebb azt teszi meg néha egy-egy gondos szüle, vagy szemes tanító, hogy az olyan gyermeket vagy tanítványt, a kiről esetleg megtudja, hogy nem járhat valami jóban, szemmel kíséri — legalább egy ideig — a szülői házon s illetőleg az iskolán kívül is; de ha e vizsgálódása közben valamely más gyermek részéről tapasztal valami illetlenséget, csintalanságot vagy vétkes cselekvényt: erre már nem sokat hederit.

„Elég sepergetni valója van ma mindenkinek a saját háza körül is; csak azt végezze el emberül s aztán hálát adhat istennek!” — ez az a jelszó, a mely szerint szülők és tanítók a maguk körében szép csendesesen végzik — a hol ugyan végzik — a házi és köznevelés nagy munkáját. Csalhatatlanul fontos és legelső kötelesség is ez, s bizonyára csak bolygót tesz mindenki, ha ennek elhanyagolásával fut a mások ügye s baja után; de azért ne higyjük, hogy ha e kötelességünknek eleget tettünk, már mindent megtettünk a köznevelés ügyének érdekében. Sem a szülők gyermekeiket, sem a tanítók tanítványait, nem nevelhetik csak kizárólag maguk; hanem befoly azok nevelésére az életnek sok ezerféle körülménye is, sőt a legtöbb esetben épen a mindennapi életnek s a közvetlen környezetnek van a legnagyobb hatása azok jelleme fejlődésére.

Nem elégedhetnek meg tehát sem a szülők, sem a tanítók azzal, hogy ilyen az élet, a milyen; hanem szövetkezniök kell egymással arra, hogy a miben rossz, azon — a menyhyire csak tőlük telhetik — változtassanak, vagy legalább rontó hatását ellensúlyozzák. És ez érdekében épen most tehetünk legtöbbet; mert az újabb időben társadalmunkat elég megrendítő csapás és rázkodás érte már arra, hogy valahára csakugyan észrevegye, hogy rothad valami — Dániában.

Alkossunk tehát a városokban és a falvakban, a megyékben és a székeken, szóval mindenütt, a hová csak hatásunk terjed, propagandát arra, hogy tisztítsuk meg társadalmunkat legalább azoktól a visszaállásaitól, ferdeségeitől, elölteleteitől és vétkei-

től, a melyek mellett a legügyesebb tanítónak s a legjózanabb gondolkozású szülőnek is ma már szinte lehetetlen jól nevelnie.

Különösen hassunk e tekintetben legközelebbi környezetünkre; azaz rokonainkon, barátainkon, ismerőseinken és szomszédainkon kezdjük meg e purgálást, mert majd elterjed az így aztán rendre tovább is. Ha valahová megyünk látogatóba s ott valami visszaállást, kinövést, rossz szokást vagy hibát látunk a nevelésben, közöljük ezt jóakarattal az illetőkkel, s ha elfogadják, még adjunk jó tanácsot is nekik azok megszüntetésére s illetőleg kiirtására. Dobjuk el magunktól azt az elölteletet, hogy ily tanácsokat osztogatni annyira lenne, mint a családok szentélyét irigy szemekkel kifürkészni, a benne élő tagok nyugalmaát megzavarni. Arról csak meggyőzhethetjük magunkat, hogy nem kémkedni megyünk mi, a hová bizalommal s barátságosan megyünk; de viszont senki sem kívánhatja tőlünk, hogy a két látó szemünket mindig otthon hagyjuk, ha máshova megyünk. Aztán kölcsönös szolgálát fejében tesszük mi ezt s magunk is jó neven vesszük, ha alkalmilag mások is elmondják a maguk reflexioikat a mi gyermekeinkre s illetőleg a mi nevelési rendszerünkre vonatkozólag. E mellett is maradna még elég idő arra, hogy politizáljunk, vagy hogy az időjárásról, gazdálkodásról és arról beszéljünk, hogy mit beszélnek a faluban, vagy a városon.

Hanem ez a kölcsönös kapacitáció még nem elég. Az élet azt mutatja, hogy szükség volna arra is, hogy a szülők olykor-olykor tetteles támogatást is nyújtsanak egymásnak a nevelés munkájában. Így például, ha látjuk, hogy valamely ismerősünknek a gyermeke valami illetlenséget, csínyt vagy kihágást akar elkövetni, akadályozzuk meg, ha lehet; vagy ha már a ténnyel elkövette, utasítsuk rendre, sőt — ha kell — feddjük is meg érte a hibást. S miért ne tehetünk ezt meg egészen idegenek gyermekeivel szemben is? . . . Később, ha majd társadalmunkban erősebb közszellem fejlődik ki e tekintetben, bátran megtehetjük bizt azokkal szemben is, de most még csinján kell eljárunk e dologban különben nem egy esetben könnyen úgy járhatunk, hogy jó időre elmegy a kedvünk az efféle fellépésektől. Annyi azonban bizonyos, hogy ha nem szorosán a családhoz tartozó, hanem csak barát, ismerős vagy épen idegen teszi ezt a rendreutasítást, s kivált ha közvetlen a tett elkövetése után, vagy akkor teszi, a mikor

arra már határozott szándék nyilvánult: ennek sokkal nagyobb hatása lesz, mint a szülők előleges vagy jó későre járó erkölcsi prédikációinak és dorgálásainak.

Ezt anynyival határozottabban állithatom, mert magam is nem egyszer tapasztaltam az ilyen erélyes fellépések rendkívüli — azonban lélektani elvekre visszavive nagyon is természetes, tehát rendes — hatását. Csak egy frappans példát idézek rá tapasztalataimból. Egy szegény özvegy aszszonynak volt egy 10—12 éves fiacskája, a ki fiatalága dacára már valóságos pribék volt. Nem hajtott ő a háznál senkire, nem engedelmeskedett senkinek, s a szegény anyját csak csalta, zsarolta, sőt ha ez büntetéssel fenyegette, még szembe is szállott vele. Egyszer már anynyira vemedett, hogy egy 5 frtost is elcsent a háztól, s a míg abból tartott, még csak hálui sem ment haza. A szegény anya kétségbe volt esve. Összefutkosta a szomszédokat s kereste elveszett fiát, de nem találta sehol. Azonban az egyik jó szomszéd — egy derék iparos — megnyugtatta, hogy ő csak nem rég látta a fiút, s majd haza kerül az, ha megéhezik. „Hanem ha hazakerül — folytatta beszédét a bölcs férfi — regulázza meg ám emberül“. „Igen, ha birnék bele!“ „Ha nem bir, hívasson át csak engem s majd elbánok én vele.“ E szavak után alig ment haza az anya, a fiu is csakhamar előkerült. Ekkor aztán kezdődött a dorgálás, de a kit az illetett, nem is hederített rá, sőt durva szavakat szort anyjára. Az elkeseredett anya végre veszzőt vett elő, hogy tekintélyt szerezzen szavának, de a fiu kirántotta a kezéből a veszzőt, széttörte s a darabjait a szeme közé vágta az anyjának, sőt jót is lökött rajta egyet. E percben azonban betopant Sárközi István uram — így hívták a derék iparost — a ki a lába közé kapta a fiút s miután a kezében volt lábszíjuval vagy háromszor jól rásózott, dörgő és határozott hangon ezt mondá neki. „Ezt azért, hogy hogy anyádhoz mertél nyulni, s ha ezután bármit hibázol, én büntelek meg. Anyád jogot adott nekem erre s megígérte, hogy ha meg nem javulsz, hozzám ad be inasnak“. Sárközi ur csak ennyit tett s ennyit mondott, de mert a mit tett s a mit mondott, azt az anya is egész határozottsággal helyeselte, és mert a hibás fiu már jól ismerte a szomszéd urat arról, hogy ő kigyelme sohasem szokott játszani a szavával: meglett a kívánt sikere a fellépésnek, és pedig a nélkül, hogy ismétlődő intervencióra lett volna szükség.

Korántsem azt akartam én azonban ezzel mondani, hogy mi is mindig ily alakban nyujtsuk ismerőseinknek, vagy szomszédainknak az előbb hangsúlyozott tetteges támogatást. Itt a szülői gyengeség pótlására ilyenre volt szükség, de másutt — s a legtöbb esetben — egy a maga idején alkalmazott jó szó, egy feddő tekintet, vagy egyszerű figyelmeztetés is megteszi a kívánt hatást. A főelv tehát csak az, s ezt kellene társadalmunkban megvalósítanunk, hogy tudják a gyermekek és az ifjak, hogy az ók tetteiknek szülőiken és tanítóikon kívül még mások is lehetnek ellenőrei és bírálói. Ha ezt tudják és éreznék, korántsem követnének el anynyi illetlenséget, hibát vagy vétkes könnyelműséget, mint a menynyit ennek tudata nélkül ma elkövetnek s elmernek követni.

Különben ez elv megvalósulásának még más tekintetben is meg lenne a maga jó hatása a köznevelés ügyére. Ekkor ugyanis mi — a nagyok — is jobban ügyelnénk saját tetteinkre s ezek közül különösen azokra, a miket gyermekek vagy ifjak előtt követünk el s úgy intéznők lépéseinket s általában életünk folyását, hogy ennek megfigyeléséből bátran, sőt lelkesedve merithessen példát magának a fiatalság.

Hiszen tudhatnók, hogy a nevelésnek a példa a leghatalmasabb eszköze, s hogy az életnek csak az élet által nevelhetünk igazán. De mi ma épen példánk által nevelünk a legkevésbé; s társadalmunkban sem a családi, sem a társasköri, sem a nyilvános életre nem mutathatunk úgy, mint nyilt tükörére azoknak az erkölcsi igazságoknak és elveknek, a miket gyermekeink szívébe akarnánk csepegtetni s a miket a fiatalásnak hirdetünk.

A legtöbb esetben abban a viszszás helyzetben vagyunk, hogy óhajtjuk, óhajtunk kell, de természetesen haszontalanul óhajtjuk, hogy a fiatalság hunyjon szemet s dugja be a fülét azokra és azok előtt, a miket az életben láthat és hallhat. Igen, mert mi a gyermekektől és a fiataloktól tiltunk ugyan eleget, sőt sokat; de magunknak megengedünk mindent. Így jövünk aztán egy sereg ellentmondásba és következtelenségbe. . . .

Panaszkodunk, hogy menynyire kezd kiveszni társadalmunkból a nyiltszívűség, őszinteség és egyenesség; de ha valahová megyünk, vagy valaki jó hozzánk, a legelső fogás, a mihez folyamodunk, a színlelés, az ámitás és tettetés. Ha így nem teszünk, azt mondják rólunk, hogy nem értjük az „etiquette“-t

s megsértjük a „bon ton“-t; sokszor meg mi mondjuk magunknak, hogy e nélkül lehetetlen megállanunk, s különben nem védhetjük meg magunkat és féltett érdekeinket.

Szerénységet, szemérmert és ártatlanságot várunk és követelünk a fiatalságtól; de mi magunk szerénytelenek és féktelenek vagyunk még előtte is akár hányszor; a hol csak szabadon (!) tehetjük, cégezt ütünk a szemérmertlenségnek és ledérségnek, s meg-ejtjük, kijátszodjuk, vagy legalább is kigúnyoljuk az ártatlanságot.

Családi körünkben, vagy társas összejöveteleinken gyakran fakadunk panaszra az ellen, hogy mennyire lábrakapott társadalmunkban a szédelgés, könnyelműség, felületesség, pazarlás, kapzsiság, önzés és cselszövényeskedés; de hányadik ember ment egészen e gyarlóságoktól és hibáktól, s ki merne nyilvánosan, de egyszersmind erélyesen is felkelni és táborot ütni e társadalmi bajok százfejú hidrája ellen? Hiszen legközelebbi barátunkat vagy ismerősünket sem merjük négy szem között figyelmeztetni gyarlóságaira, vagy hibáira; hanem az erre vonatkozó adatokat szépen összegyűjtve elviszszük haza, hogy családunk s gyermekeink előtt vethessük a jámbort érette szapulóba, vagy hogy azok alapján ott beszélhessünk róla, a hol ő már nincs jelen, de a hol nála nélkül is mindig akad elég kacagó, szánakodó, vagy gunyolódó. Bizony sok visszásság van még ebben az életben s ebben a mi társadalmunkban, de a legnagyobb visszásság az, hogy csaknem minden ember arról panaszkodik, hogy milyen rossz a világ, de azért nagyon kevés lát komolyan utánna annak, hogy egy jobb világot alkosson magának otthon és abban a körben, a melyben él s melyre hatása van. Pedig mindenekelőtt azon kört kell megtisztítanunk előítéleteitől és bűneitől, a melyben élünk s a melynek tagjai vagyunk, s csak így hathatunk igazán javítólag a nagy társadalomra s a közéletre is.

Hogy pedig köz- és nyilvános életünkben is van elég purgálni, javítani és reformálni való, már csak a nevelésügy érdekében is: az bizonyos. Városunkban egyebek közt ilyenek például azok, a mikre egyetlenünk nevelési bizottsága már is felhívta a hatóság figyelmét. (L. lapunk múlt számának a „Vegyesek“ rovatába igtatott egyik közlését.) Ilyen vagy ehhez hasonló piszkok és szemetek másutt is lehetnek s bizonyosan vannak is. Lássák meg tehát a gondos szülők és tanítók az ilyeneket másutt

is, s egyetértve és egész határozottsággal követeljük azok eltávolittatasát az illetékes hatóságtól mindenütt.

Azonban ne várjunk mindent csak a hatóságtól. Ha mi magunk nem indulunk meg, s ha mi nem támogatjuk mindnyájan: nálunk nélkül keveset tehet az; de velünk egyet értve igenis tehet sokat, megteheti talán mindazt, a mit csak kívánhatunk tőle ez érdekekben.

Igy egymást mindenben megértve s mindenben támogatva, egy akarattal s egyesült erővel indítsuk meg azt a nagyszerű reformot, a melynek célja: megtisztítani a maga bűneitől és fertelmeitől a társadalmat, s a megifjadott és megtisztult társadalomban jobb jövőt biztosítani a jól nevelt fiatalság részére!

Váradai Károly.

Az elemi oktatás módszerének reformjáról.

(Befejező közlemény).

Mielőtt tovább mennék, a következőt kell megjegyezni. Ma még nincsenek oly módon szerkesztett olvasókönyveink, a melyenekről mult közleményem végén szó-lottam; de ezen látszólag lényeges akadályt a tanító buzgalma, legalább részben, elháríthatja addig is, a mig lesznek az elemi-oktatás reformjának megfelelő olvasókönyveink. Ugyanis az ismereteknek gyűrűzetes és egymást kiegészítő csoportjait kevés fáradsággal megalkotjuk a jelenleg használatban lévő olvasó-könyvekből is, ha az olvasmányokat nem egymás után olvastatjuk, hanem az egymásután rendjét a már közlött elvnek megfelelőleg állapítjuk meg. Például a Gáspár-féle olvasó-könyvekből több ilyen ismeretkört lehet egybeállítani; mindent nem talál meg ugyan ezekben sem a tanító, de a hiányzó részeket elbeszélés által pótolhatja.

Az értelem fejlesztésére szolgáló eljárásnak közép-pontját tehát az olvasó-könyv képezi. Ennek tartalma körül csoportosíttatnak azon ismeretek, melyeket a gyermek egyéb iskolai foglalkozások utján szerez; az olvasókönyv tartalma szolgáltat alkalmat az ismeretek emlékezetbe hozatalára s azok rendezésére.

Azonban már az eddig elmondottakból is következtethető, hogy sem az olvasókönyv, sem semmiféle könyv nem szolgálhat a mi elveink szerint azon célra, hogy a gyermek könyvből merítse ismereteit; vagyis, hogy a tárgyakkal való közvetlen foglalkozás mellőzésével elvontan, szóbeli közlés, vagy könyvből megtanulás által szerezzen ismereteket.

Az ismeretek megszerzésének és alkalmazásának, a tudvány fölébresztésének s általában az értelem fejlesztésének eszközéül mi az elemi oktatás körében nem a könyvet, hanem a tárgyakkal való közvetlen foglal-

kozást jelöljük ki. Ezen eszköz alkalmazását a játékokról és az érzékgyakorlatokról elmondattak által némileg már feltűntettük, e helyen pedig az iskolai munkák által fogjuk feltűntetni.

Az iskolai munkák legnagyobb részben kibővített és magasabb fokban alkalmazott folytatásai a gyermekerti munkáknak. Így például az 5-ik és 6-ik munkaszekrények, melyek az elemi iskola első osztályában még mindig jó sikerrel használhatók, a második és a harmadik osztályban már oly alakokkal bővítettek ki, a melyek az 5., 6-ik munkaszekrényben lévő kockák és hasábok többszörös felosztása által állanak elő. A szilánkfonásból az elemi iskolában kifejlődik a kosár- és szalmafonás; a kertben a növények ápolásában való segédkezés már az elemi iskolában lassanként a kert művelésre irányuló komoly munkává válik; a hálózaton eszközözendő rajz helyét a szabadkézrajz foglalja el s ehhez csatlakozik az írás; a veszszöcskéekkel számolást a különböző tárgyak súlyának, terjedelmének, és köbtartalmának megméréseire alapított, vagy abból kiinduló számolás váltja föl, stb.

E rövid cikk keretében nem írhatok módszertant, azért csak példákat említettem föl s csak egyes példákban mutathatom be némileg ezen eszközök alkalmazását is.

Rámutatam már azon elvre, hogy az elemi oktatás egyes ágainak benső összefüggésben kell egymással állaniok; csak így lehetséges a fejlesztésnek fokozatos eszközése. Ezen elv megemlítése után idézek néhány példát a rendszer gyakorlati alkalmazása köréből.

Tegyük föl, hogy a harmadik osztályban az olvasókönyvnek a következő héten tárgyalandó tartalma az épületekre s az építésre vonatkozik. Az ismereteknek ezen körét az összes foglalkozások után a következőképen öleljük föl: Az építő-szekrényekkel foglalkozás által előállítanak a gyermekek különböző alaku épületeket, ezen foglalkozással kapcsolatban beszél a tanító az épületek különböző neveiről, részeiről, anyagáról; a gyermekek által létrehozott miniatúr-építményeket összehasonlítja a közeletben láthatókkal s e célból, ha lehetséges, azon épületeket a valóságban, vagy legalább ábrákon szemlélteti; a számolásra szolgáló órákon a számtani feladatok a ház egyes részeinek megméréseire, a mérés eredményének egybehasonlítására s a számarány megállapítására terjednek ki; a rajzolás órán készítnek a gyermekek különböző homlok- és alaprajzokat (már t. i. a milyen telik tőlük); e közben elbeszéli a tanító az építés módját s az architektúra történetének lényegesebb pontjait; írásbeli feladatul szolgál a ház részeinek az építő mesteremberek foglalkozásának egyszerű — vagy bővített — mondatokba foglalt leírása; végül az olvasó-könyv vétetik elő s annak az építésre vonatkozó tartalma tárgyalatván, a szerzett ismeretek rendeztetnek.

Más alkalommal az olvasó-könyvnek a házi állatokat tárgyzó részére kerül a sor. Ezt megelőzőleg megszemléltik a gyermekek a házi állatokat, közvetlen leírják a megszemlélt állatok részeit, tulajdonságaikat stb., a kézi-munka-órán agyagból elkészítik a kérdéses állat, (vagy állatok) kis mintáját, rajzolás, kivarrás és kitzítés által előá-

litják annak ábráját; végre az olvasó-könyvre kerül a sör, melynek idevágó fejezete kiegészíti s a gyermek emlékezetében állandósítja a szorványosan, de közvetlen tapasztalás útján szerzett ismereteket.

Az ismereteknek az öntevékenységéből s a fölébresztett tudvágyból származó megszerzésére s a szerzett ismereteknek fölhasználására irányuló ezen eljárásnak igen kitűnő segédeszközei a házi földadványok, melyek által a gyermek vizsgálódásra buzdul s megszokja ismereteit önállóan alkalmazni. Csak hogy a házi feladványokat is föl kell szabaditanunk a streatip írásbeli földadványok nyűgeiből, azaz ezeket is az értelmes munkálódás, a tárgyak közvetlen szemlélete s a tapasztalás szerzés eszközeivé kell tennünk. Példaképen fölemlítünk itt ezen elvnek megfelelő néhány házi földadványt. "Nem régen olvactunk a szivárványról, ma láttatok ilyen szivárványt az égen; rajzoljátok le annak alakját holnapig, színezzétek ki, még pedig a színeket azon renchez alkalmazva, a mint azok a valóságban vannak". Készítetek egy kis széljelző zászlót (megmutatni, miként) helyeztétek ezt el otthon az udvaron, vagy a kertben s jegyezzétek föl jegyzőkönyveitekbe, hogy mátol három napig, a mig a szünidő tart, mily irányu szelek jártak s a napnak mely óráiban változott a szél". Gyűjtsétek össze az uton található madár-tollakat, határozzátok meg; hogy mely madarak tollai azok, s melyek hullottak ki a farkból, s melyek a szárnyakból?

"Készítetek egy 52 részre osztott szélrózsát és színezzétek ki". "Figyeljete a toronyóra ütésére s jelöljétek meg az óraütés által okozott hang elterjedésének végpontjait a négy égtáj szerint." "Rajzoljátok le azon hegyet (vagy hegyláncot), melyet lakháztatok udvaráról, vagy kertjéről láthattatok". "Tegyetek egy pohár vízbe egy marék konyhasót, tegyétek a poharat a meleg kemence közelébe, s ha a víz elpárolgott, nézzétek meg, hogy mi maradt a pohárban". "Készítetek kemény papirból egy kocka-alaku dobozt, melynek ürtartalma $1\frac{1}{2}$ liter". "Vágjátok ki papirból különböző nagyságu egyenközényeket, az egyiknek az átlója legyen 5 centimeter; a másiké 4-el több, a harmadiké kettővel kevesebb, mint a másodiké, a negyediké kétszer anynyi, mint az elsőé". "A tavasz beköszöntött, a vándor-madarak visszatérnek; jegyezzétek föl jegyzőkönyveitekbe, hogy mely napon láttatok az első fecskét, az első golyát, mely napon hallottátok először kiabálni a kakukkot, mely napon hallottátok először énekelni a pacsirtát s a csalogányt." "Ezen a tavaszon igen sok a cserebogár; nézzétek meg s jegyezzétek föl, hogy mely gyümölcsfákat pisztították el leginkább?" "Alma-, körte-, cseresznye- és diófa leveleket tüzzetek kemény papirra, varjátok körül megfelelő színü gyapot-szállal, aztán távolítsátok el a leveleket s a kivarrt alak alá írjátok le, hogy mely falevélnék az alakja." "Azt már tudjátok, mily arányban áll a ti lépésetek a méterhez; számláljátok meg, hogy mintegy hány hecto — (kilo- vagy deka —) meter távolságra van lakó-házatoktól az iskola" stb. *)

*) Ezen példák egy részét a „Kindergarten u. Elementar-Classe“ című lap idei 4-ik számából vettem át, Sz. E.

Valamint az értelmi tehetségek fejlesztésének, úgy az érzelmek és vágyak nevelésének, a kedély nemesítésének s az akarat edzésének is fő-, sőt az elemi nevelés körében egyedüli eszköze a gyakorlás. Huxley szerint „a mint a gyakorlat által lehet erősíteni izmainkat, épp úgy lehet bizonyos irányu benyomások ismételt fölhasználása által képesíteni idegrendszerünket is bizonyos irányu szellemmi működésre“. Ezen elvre kellene alapítani az erkölcsi nevelést; azaz: nem a moralizálást, nem az erkölcsi szabályok betanítását, hanem a jó eselekedetek gyakorlását kellene eszközül választani: azon célra, hogy a gyermek megszokja tenni azt, a mi jó. Ily irányban az elemi oktatás szintén igen keveset, mondhatni, semmit sem tesz. Anynyira már haladtunk, hogy az erkölcsi szabályokat nem magoltathatjuk be, hanem tanulságképpen vonatjuk le az erkölcsi elbeszélésekből s egyéb alkalmas olvasmányokból. Kétségkívül észszerűbb eljárás az eddigieknél, de, milyen messze van még ez is attól, hogy a gyermek a jót ne csak tudja, hanem tegye is. Azt mondjuk, hogy az iskola hatásit lerontja a családi nevelés; le bizony, mert csak moralizálunk s ezt könnyű lerontani, de ha gyakorolnók is a gyermekeket abban, a mit nekik ajánlunk, akkor nem könnyen ronthatná le a családi nevelés azt, a mit az iskola épít.

És itt már az egyetemes fejlesztésnek megint azon eszközével találkozunk, melyet a testi ügyesség kifejtése, az érzékszervek gyakorlása s az értelem fejlesztése tekintetében is a legjobb nevelési eszközül ajánlottunk. Ez a munka. Minél inkább megkedvelik a gyermekek a munkát, minél inkább életszükséggé válik ez náluk: annál inkább meg lesznek védve a rosznak megszokásától.

De a szépnek létrehozására, a természet kincseinek célszerű fölhasználására s a műöszön kifejtésére szolgáló munka alkalmazása mellett egyébképen is gyakorolni kell a gyermeket abban, hogy a jót ne csak tudja, hanem tegye is. Az elemi oktatásban az aesthetikának a humanissal kell ölelkeznie; tegye a gyermek azt, a mi szép és azt, a mi jó. Beszélünk neki a takarékoság erényéről, ám eszközöljük is, hogy ezen erény hasznáról meggyőződjék; olvas a részvét érzelmének kedves voltáról, ám adjunk neki alkalmat, hogy a felébredt érzelem eselekvésben is nyilvánuljon. Szóval, mint mindenben, úgy az erkölcsi nevelésben is ne a megtanítás, hanem a gyakorlás legyen eszközünk.

Ez okból örömmel üdvözlöm én is az iskolai takarékpénztárak eszméjét, bár az iskoláink jelen körülményei közt — félek — nem sok helyen lesz kivihető. De a midőn elfogadom az eszmét, a kivitel módzatait nem egészen fogadom el. A takarékoságra szoktatást szerintem a munkásságra szoktatásnak kell megelőzni, a megtakarított összeg helyes felhasználására szoktatásnak pedig ezt követni. E három együttesen alkalmazva eredményezi az észszerű és egyedül jogosult takarékoságot, míg ellenben a munkára és a megtakarított összeg célszerű fölhasználására való szoktatás nélkül az iskolai takarékpénztárak

könnyen az anynyira elharapodzott, könnyű szerrel való meggazdagodás vágyának, a „gründolásra“ „schwindlereira“ való hallamnak kifejlődését eredményezhetik. Addig, a míg az elemi-iskolákban a munkát meg nem honosítjuk, a takarékpénztáraknak nem sok a becsük. De ha a gyermek megtanul némely hasznos foglalkozást, ha tud majd készíteni dobozokat, kosárcákat, tálcákat stb, szóval munkájának pénzértéke is leendő, akkor lesz értelme a takarékoságra szoktatásnak, mert a gyermek nem azt takarítja meg, a mit másoktól kiesal, vagy ellop, hanem azt, a mit munkájával keres. Továbbá szoktassuk a gyermeket a megtakarított összeg célszerű s fokonként mindinkább önálló fölhasználására. Például: rajz- és íróeszközeit, könyveit, később ruházatját is, — azon mérvben, a mint munkájának értéke s ezzel a megszerzett és megtakarított összeg gyarapodik — részben vagy egészen ő, és pedig az ő saját szerzeményéből vásárolja be.

Hasonló módon lehet és kell gyakorolni a részvét érzelmét is. Alkalmat kell nyújtani a gyermeknek arra, hogy megtakarított pénzének egy részét humanistikus célokra fordítsa. A drezdai polg. iskolákról az 1872-ik évben kiadott „Értesítő“ szerint az egyik iskolában a tanítványok 12 tallért és 12 garast gyűjtöttek a vízár miatt károsult tengerparti lakóknak; a másokban a tüzkárt szenvedettek felségelésére gyűjtetett 10 tallér; egy leányosztály tanítványai két szegény sorsu társukat a confirmatio alkalmával közkölségen ünnepi köntösökkel látták el stb.*) Vajjon nem célszerűbb módja-e ez a részvét fölébresztésének a moralizálásnál? s vajjon olyan nehéz volna-e ezen mód alkalmazása?

Ilyen eszközök által, ilyen módon fejlesztheti a módern népiskola a gyermek összes tehetségeit, így lesz a tanítóból nevelő, az elemi iskolából nevelő-ház. Kormányunk sok szépet és jót tett az oktatásügy emelése érdekében, de — szerintünk — akkor emelné hazánkban a népoktatás ügyét a kor követelményei színvonalára, ha mindenekelőtt néhány minta elemi iskolát állítana azon célra, hogy azok az itt csak hézagosan kifejtett gyakorlati irányt föltüntessék. A kormány ne járjon mindig a már kisimitott utón, hanem áldozzon valamit újabb ösvények megtörése érdekében is.

Mi hiszszük, hogy ezen áldozatnak meg lenne a maga igen nagy haszna; mert azon néhány minta-iskola, melyekben az elemi-oktatás Fröbel elvei szerint intéztetnék — lassanként elhíntené a természetszerű nevelés és oktatás magvait, s így lassanként megújhódnék elemi oktatásügyünk, mert a mi tanítóink készek elfogadni s alkalmazni mindazt, a minek helyességéről meggyőződést szerezhettek.

Szabó Endre.

*) Lásd bővebben Szabó E. „Képek a külföldi tanügyi állapotok köréből“ című művét.

T Á R C A

A kirándulásokról.

Hideg áprilisi szél rázza a lombtalan fákat, a tölgy- és a gyertyánfák hullatják száraz leveleiket, melyek télen is megmaradtak galyaikon. Az égerfa még nem piroslik, a füzek még nem sárgállanak. Itt-ott a mélyedésekben fönmaradt hó mutatja még az idei kemény tél nyomát, mely mohón köti meg a színfejlésztő napsugarak melegét. Mit kereshet az a gyermekesereg az erdőben? Hisz G. tanító is velük van, ki körül időközönként sorakoznak. Flóra még szunyadoz és a hitvány szarka csörgésén és a varjak krakogásán kívül néma még az egész természet. Vajjon mit találnak ama tanulók a bokrok alatt és mit szedegetnek föl a földről oly zajos örömmel?

Kíváncsian közeledtem a buvárkodó sereghez, mely épen egy bokor körül csoportosult. Nézzétek fiaim — mond a tanító — e sárga csillagvirágot, a sárga sármát (*Ornithogalum luteum*), mely szerényen tartja aranyos pártáját, mely üde mosolylyal tekintget a száraz levélvázakra, a melyek alól nagy erőfeszítéssel bujt elő. Nézzétek azt a nagy juharlevelet, mely tövét övedzi, mintha csak átfurta volna azt. De ily buvórest e növény nem törhetett magának; az egy levélrágó bogárnak a műve, mely már elporlott, nem sejtve, hogy életküzdelmével könnynyüvé tette e növénynek az életútját!

Most már csak ássuk ki a földből, hogy közelebről vizsgálhassuk meg. Ime: hagymás növény, melynek rostos gyökere van. Messük át hosszában a hagymáját és győződjünk meg arról, hogy az a hagyma tulajdonképpen leveles szár, melynek levelei tömötten állanak egymás fölött és hogy csak egy pár levele nőtt a föld felé és öltött zöld színt a napsugarak és a talajban lappangó vasoldatok hatása alatt. A 6 tagu párta belül aranysárga, kívül zöld, tehát a párta el nem különült a csészétől, az élettani munka nincs anynyira megosztva, mint például a rózsánál, melynek külön csészéje is van. Az ilyen egyszerű virágtakarót a növénytudósok lepelnek, Perigoriumnak nevezik. Ezen belül van az egy körben álló 6 porodája és a virág közepébe a termő, melynek maghona 3 rekeszü, miről egy az ügyesen alkalmazott harántmetszés által könnyen meggyőződhetünk.

Fejtsünk csak föl egyet! Mit láthatunk ebben?

A maghonban vannak a magrügyek, ezekből lesznek a magvak és az egész maghonból a gyümölcs. Ezen alkalommal nem láthatjuk ugyan e növény csiráját, a mi különben is a ritkább esetek közé tartozik, mert nem anynyira magvak, mint inkább hagymák és hagymarügyek által szaporodik, de azért föltalálhatjuk benne az egyszikűek jellegét, mert virágszerveiben a 3-as szám és ennek a többszöröse az uralkodó. (Hány tagu volt csak a pártája és hány porodát számláltatok meg benne? Hatot = 2×3 -at.) A levélerek párhuzamos lefolyásuak; s általában egész alkotása élénken emlékeztet a kikeleti hóvirágra. (Emlékez-

tek-e milyen ez? Láttatok-e már az idén is ilyet? (A sármát a nép sárga madárliliomnak, sárga tyuktaréjnek is nevezi. Illatja nincs. A kora tavasszal nyíló növények általában nem illatosak. Vajjon miért? A nap, mint az illó olajat fejlesztő fő ok, kora tavasszal nem áraszt még kellő meleget a növényzetre, vagy ha áraszt is, sok mellék körülmény semmisítheti meg hatását. Köztudomásu dolog, hogy vannak szagos és szagtalan ibolyák. Napos, száraz kertekben és napsütötte lejtőkön mindig szagos ibolyát fogunk találni, holott a nedves réteken termők (sovány ibolyák) szagtalanok, mert a nedvesség megköti, megtöri a nap melegét.

Itt bőven találjátok majd, kedves fiaim, a sárga sármát; szedjétek belőle anynyit, hogy a holnapi tanórán Diagramme-ja azaz alaprajza készítésében gyakorolhassátok magatokat; de egyuttal véssétek jól az emlékezetetekbe a helyet is, a hol találtátok.

A kis buvárok eloszlottak s én a tanulságos mondókára indítatva érzem magamat fölkérni a különben is ismerős G. tanítót, hogy vele tarthassak.

Még megjelenésem okát sem adtam elő, midőn az ifjak örömjaja, egy hangyaboly fölfedezése fölött, minket is gyorsabb menésre készítetett.

A hangyabolyhoz érve, többen az ifjak közül diónagyságu földrögöket mutattak föl a tanítónak, melyekből nagy fehér kukacok kandikáltak ki. Miféle állatok ezek? kérdezek a gyermekek kíváncsian.

Lássuk tehát, hogy miféle állatok, szolt a tanító. Milyen ezen állatnak a teste? Sima-e vagy rovatos? Rovatos. Nem mutatnak-e ezen rovatok, illetőleg gyűrűk jellemző elkülönülést? Igen, ez a feje, ez a tora és ez a potroha. Ez tehát rovar, a melynek van ugyan 3 pár lába és rágó szája, de szárnyai nincsenek s nem is szaporodhatik, mint ilyen. Vajjon kifejlődött rovar-e ez? Nem, hanem álca, rovarálca. Keresgéljétek még e hangyabolyban, bizonyára megtaláljátok majd a bábját, sőt a kifejlődött rovar is.

Rózsabogarat (*Cetonia aurata*) kaptam, tanító bácsi! kiált föl egy a kisebb fiuk közül. Én is kaptam, kiált egy másik, de milyen fehér és mintha viaszba lenne mártva, csápja, lába és szárnya a törzshöz tapadt! Helyesen van fiam! Ez a báb, és ez a fényes zöld színü a kifejlődött, ivarérett bogár. Lássátok, kedves fiaim, e hangyabolyban megkaptuk az ismeretes rózsabogarat átalakulása minden fokán. A rózsabogár nyáron egy csomó tojást rak a hangyabolyba, vagy esetleg faodvakba, vagy a cserzők által már fölhasznált cserdombokba, a hol a kis tojásokból az anyaállathoz nem hasonló állatkák, álcák bujnak ki; ezek igen falánk, gyorsan nőnek s többször vedlenek; fehér színűek, hisz a színfejlésztő napsugarak nem érik őket; szemük sincsen, mint általában a sötét helyeken élő állatok látó szerv nélkül szükelködnek. A

természet igen takarékos, soha sem pazarolja erejét, anyagát oly szervek föntartására, melyek fölszlegesek.

Az álcából, a tél közeledtével, báb lesz. Az állat nyugalmi állapota ez, melyben nem táplálkozik, hanem az álca korában kifejlesztett szervét, az ugynevezett zsirtestet használja föl az új szervezkezésre. Lényeges változás ez, a menyinyiben szervei ez alatt anynyira átalakulnak, hogy féregszerű életét fölcserélheti egy jobbléttel: fölemelkedhetik a levegőbe, fűródhetik a napsugárban és a rózsák virágpoharában. Érzékei, főleg a látása, igen sok gyönyörrel töltik el; hisz az ő szive is ver és az ő agya is érez. Ha majd jobban fölsüt a nap és a rózsák megnyillanak, akkor majd megzöldülnek ezen viaszszintű bogarak és meglátogatják a kertek rózsáit, táplálkozván a rózsák virágszerveivel, a mi által a rózsatenyésztőknek gyakran nagy kárt okoznak.

E bogár kifejlődéséből láthatjátok kedves fiaim, hogy nincsen fejlődés átalakulás nélkül.

Minden állat fejlődik és a megváltozott életviszonyokhoz képest át is alakul. E szerves életfolyamatot a természetudósok Metamorphosisnak nevezik. Földünkön lassan bár, de folytonosan változnak az életkörülmények. Az állati szervek ivadékról-ivadékra módosulnak a megváltozott életkörülmények szerint úgy, hogy évezredek alatt egészen más alakot is ölthetnek. Lám, volt idő földünk történetében, mikor a mostani rózsabogár csak olyan volt, mint a jelenlegi álcája; ez volt azon időben alakjának netovábbja s mint ilyen szaporodott is. Az álcák tehát nagy fontossággal bírnak, mert bennök az egyes állatok őseit szemlélhetjük. A báb már nem oly fontos, mert ily állapotában az állat sohasem élt önállóan. A báb-állapotot a mostani életkörülmények teszik szükségessé, hogy a magasabb életre való szervezkezés akadálytalanul mehessen végbe.

Engemet meglepett G. tanító ur eloquentiája és ismerete; anynyi gondolatot ébresztett föl bennem, hogy egy ideig tündöttem azon, hogy mi úton-módon tegyem föl a kérdést, tudvágyam további tápláltatása céljából. De szóhoz sem juthattam.

Tanító bácsi! — kiált föl egy kis fiu, ki az alatt, míg G. tanító a föntebbieket a nagyobb ifjakkak mondá, folyton turkált a hangyabolyban — mitől olyan savanyu szagu ez a hangyaboly? Fiaim, e savanyu, orrtekerő szag a hangyasavtól származik, melyet a hangyák a potrohuk végén levő mirigyekből választanak ki. E sav méregképpen hat és sok gerinctelen állat mérgekszervéből öntheti azt megsebzett ellenségébe. Így p. a darázsok és méhek szurását is a hangyasav teszi oly fájdalmassá; a pókok és a skorpiók mérgekészülékeikből kifeeskendett hangyasavval ölik meg zsákmányukat és azzal védik magukat a megtámadók ellen. Nagyobb adagban az emberi szervezetre is vészthozó lehet e sav; de vízzel fölhigitva üdítő szerül használják, p. o. fürdőkben.

(Folytatjuk.)

Parádi Kálmán.

Vegyések.

— Az egyetemes tanító-gyűlés 50-es bizottsága e folyó hó 16-ik és 17-ik napjain tartja II. rendes közgyűlését Budapesten. Főbb tárgyai lesznek: a nyári szünet kérdése, a tandíj kérdés, az „Eötvös-alap és az iskolai takarékpénztárak ügye, továbbá annak megállítása, hogy a népiskolai tan- és vezérkönyvek készítésében minő vezérelvek tartassanak szem előtt. Valószínű, hogy a bizottság egy országos tanzeraktár felállítása érdekében is kérvénnyel járul a közoktatási miniszterhez. Itt megemlítjük, hogy ez évben nem lesz egyetemes gyűlés; a jövő évi pedig valószínűleg Szegeden fog megtartatni.

— **Egyletünk legmunkásabb köre** — a bánffy-hunyadi — a mult ápril hó 6-án tartotta meg tavaszi gyűlését B.-Hunyadon. Az erről beküldött terjedelmes és igen sok érdekes adatot tartalmazó jegyzőkönyvből kiemeljük a következőket: Bács György, b.-hunyadi állami elemi tanító, mintaleckébe kidolgozott értekezést olvasott föl arról, hogy a macskaféle ragadozókat miként kell ismertetni a népiskolában. Ezután Sántha István, b.-hunyadi r. kath. kántor-tanító, tartott mintatanítással egybekötött értekezést a népiskolai énektanításról. Ez értekezést a gyűlésen jelen voltak jónak ítélték, s az értekezőnek a mintatanítás alkalmával bemutatott módszertani eljárását — bizonyos leszámítással — helyeselték. Legtanulságosabb volt az a mintatanítás, a melyről a b.-hunyadi, állami elemi és felsőbb népiskolák igazgatója — Gagy Samu — a métermértékeket ismertette. A gyűlés e mintatanítást kitűnő szakképzettséggel kezeltek ítélte. Végül az a bizottság referált tüzetesen a kör iskolák állapotáról, a melyet a mult köri gyűlés küldött volt ki ezek megvizsgálására. A tantermek célszerűsége és kellő felszereltsége tekintetéből legjobb iskolának találta a kör ezeket: a magyar-alkói községi, a jegenyei róm. kath. monostori ev. ref. és a bánffy-hunyadi róm. kath. vegyes iskolát. A bánffy-hunyadi állami iskolákban a tantermek elég tágasak ugyan, de kissé törpék, s a felszerelés itt is kezdetleges. A többi iskolai helyiségről a bizottsági jelentés sok elszomorító adatot tartalmaz. Ugyane jelentés a tanítók közül ügybuzgalmukért és szakképzettségükért dicsérettel emeli ki: a Valkói közs. isk. 2 tanítóját, a kalota-szentkirályi és zentelkei egyesített ev. ref. egyházközség kántortanítóját, a bánffy-hunyadi ref. leányisk. 2 tanítója közül a derék kántortanítót. A többi iskolák tanítói egyrészéről hallgatott, néhányról pedig épen megrovólag nyilatkozott a bizottság. E megrovásokat mi most meg elhallgatjuk, de reméljük, hogy e derék kör eleven munka-szellemé és éber ellenőrködése rendre-rendre csak feleltatja a csüggedezőket, a lankadókat, sőt az aluszékonysokat is.

— A kitűnő tevékenységű aradvidéki tanítóegylet is rendes havi Közönyt indított meg a mult ápril hava végén, Györgyössy Rudolf szerkesztése alatt. Örömmel üdvözljük e derék vállalatot s különösen örülünk annak, hogy a jól ismert nevű szerkesztő már az 1-ső sz. főcikkében is ugyanazon elveket hangsúlyozza a népiskolák reformjára, a melyeknek lapunk is már többször adott kifejezést.

Felelős szerkesztő: VÁRADI KÁROLY.